

Jane Goodall amb un ximpanzé d'onze mesos al National Zoo de Washington D.C. el 29 de febrer del 1964

Guardonada
enguany amb el Premi
Internacional Catalunya,
la primatòloga britànica
Jane Goodall ha
revolucionat (i fascinat)
la comunitat científica
amb els seus estudis
sobre el comportament
de ximpanzés

G

HI HA QUI ELS VEU COM UNA VERSIÓ CARICATURESCA, o fins i tot grotesca, de la humanitat: uns éssers de moviments desmanegats que amb alguns dels seus comportaments envileixen els nostres aparentment sublims i altisonants propòsits vitals. Altres, en canvi, els perceben com uns germans que des de fa més de cinc milions d'anys segueixen un camí diferent però que, tanmateix, amb la seva mirada profunda apelen als nostres orígens compartits: una font de coneixement sobre la nostra essència, uns éssers sensibles als quals cal entendre si els volem preservar, per dignitat, de l'extinció a la qual nosaltres mateixos els abocaríem de forma inconscient.

I encara hi ha unes altres persones, una ínfima minoria selecta que es mou a cavall entre la ciència més estricta i la humanitat més pregona, que els admira i respecta profundament, amb tanta intensitat que, per voluntat pròpia, han decidit compartir amb ells la vida i dedicar-los-hi. Poc es devia imaginar l'enginyer Mortimer Herbert Morris-Goodall que el regal que li faria a la seva filla pel seu primer aniversari seria tan profètic i prolífic. O tan influent. No tots els infants a qui el dia del seu primer aniversari els regalen un tren acaben sent maquinistes; ni als que els regalen una caixa de colors, pintors o artistes, o un ós de peluix, guardes forestals. Per a la petita Jane, però, el ximpanzé de peluix que li va regalar el seu pare va ser tan especial que a hores d'ara,

vuitanta anys més tard, encara el conserva a la seva casa de Londres. Els mecanismes mentals que li va desenvolupar li han permès gaudir durant moltes dècades d'un dels espectacles vitals més corprenedors que es poden imaginar: la vida social d'uns dels nostres germans evolutius més propers, els ximpanzés.

Jane Goodall va néixer a Londres, Anglaterra, el 1934, filla de Morris-Goodall i de la novel·lista Margaret Myfanwe Joseph –que firmava les seves obres amb el nom de Vanne Morris-Goodall–. Sens dubte la petita Jane va heretar molt dels seus pares: la inquietud intel·lectual, la capacitat d'escriure, l'habilitat per fer una bona gestió, la passió per la vida sense pors artificials. Segons ha escrit en diverses de les seves obres (n'ha publicat més de dues dotzenes, una desena de les quals especialment escrites per als infants), aquest ximpanzé de peluix que li va regalar el pare va fer que s'adonés de la bellesa del món natural, malgrat que alguns dels amics dels seus pares es van mostrar horroritzats amb aquesta “desmanegada i grotesca” criatura, la qual, especulaven, de nit segur que li provocaria malsons. Res més lluny de la realitat. De petita no es cansava d'observar els ocells i altres animals, fins que el 1957 un amic de la família la va convidar a visitar una granja que tenia a Kènia, on es va quedar a treballar com a secretària. No va ser, però, per gaire temps. Quan una persona és inquieta i veu el món amb una perspectiva diferent de l'habitual, l'horitzó se li acostava molt més ràpid del que és normal i nota constantment el desig de continuar-s'hi dirigint. →

*per David Bueno i Torrens,
professor i investigador de genètica
i divulgador de la ciència*

Sota aquestes línies, Jane Goodall el 21 d'abril del 1971 a Londres. En aquella època estava casada amb el baró holandès Hugo van Lawick, pare del seu únic fill. Tres anys més tard, la parella es va divorciar i el 1975 la Jane es va casar en segones núpcies amb Derek Bryceson, diputat del Parlament de Tanzània

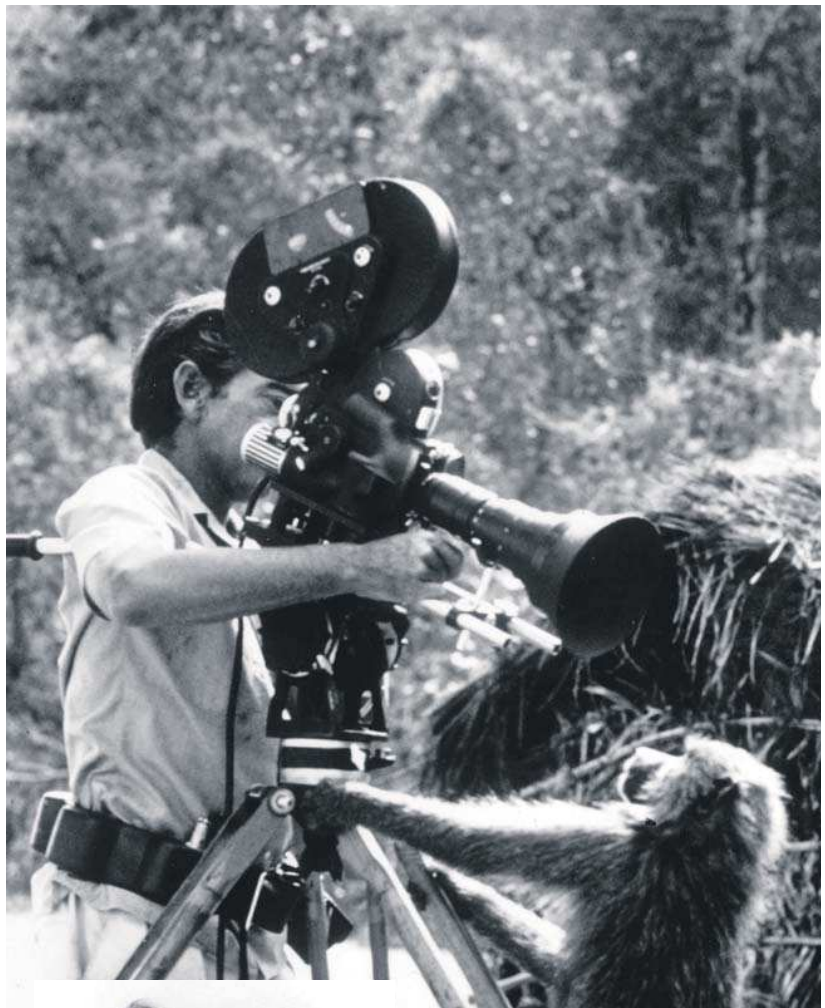
UPPAEFE

Seguint el consell del seu amic, es va posar en contacte amb Louis Leakey, un antropòleg i arqueòleg famós per haver descobert alguns dels fòssils humans més importants en l'establiment del llinatge humà, a la gorja d'Olduvai, a Tanzània. Primer li va fer de secretària, però, arran de les converses que mantenien sobre la vida en general i els éssers vius en particular, Leakey no va trigar a veure-ho clar. Ell pensava que conèixer el comportament dels ximpanzés el podia ajudar a fer una hipòtesi sobre com eren les comunitats dels primers homínids, més enllà dels ossos fossilitzats i les eines que havien deixat. I Goodall era la persona idònia per estudiar-lo. Amb finançament aconseguit per Leakey, l'any 1960 es va establir al Parc Nacional del Riu Gombe, a Tanzània, on hi ha uns dels grups de ximpanzés més nombrosos i salvatges del món. Goodall, però, no tenia formació universitària, només una voluntat de ferro i una capacitat excepcional d'aprendre i gestionar. Per això el 1962 Leakey li va proposar de tornar a Anglaterra a estudiar l'anatomia i el comportament dels primats. Tot i no haver cursat abans estudis universitaris, de manera excepcional i atesa la seva brillantor intel·lectual –i també gràcies a la recomanació de Leakey–, li van permetre fer una tesi doctoral que va presentar el 1965 amb el títol *Comportament dels ximpanzés en llibertat*. De sobte, el seu horitzó, i de retruc el nostre, s'havia fet molt més ampli.

La seva poc convencional formació científica li va permetre iniciar els estudis sobre el comportament dels ximpanzés en llibertat pràcticament des de zero, relativament lliure dels prejudicis adquirits d'altres científics. Va estudiar molt especialment l'anomenada comunitat de ximpanzés de Kasakela, on va descobrir, per a sorpresa de tota la resta de comunitat científica, i dit amb les seves paraules, que "les persones no som els únics que tenim personalitat i que estem capacitats per tenir un pensament racional i emocions com l'alegria o el penediment". Goodall va ser una de les primeres persones a trencar la visió dels animals heretada de Descartes –i que ell havia heretat de l'antigor clàssica– com a simples organismes que funcionen de manera mecànica, com els engranatges d'un rellotge. També va observar compor-

taments com abraçades, petons, cops a l'esquena com fan els col·legues i fins i tot pessigolles, que fins llavors s'havien considerat exclusius de les persones, i l'existència de lligams emocionals entre els membres dels grups familiars. Cadascun dels ximpanzés que observava tenia la seva pròpia personalitat, i una manera específica de relacionar-se amb els altres.

Després de 55 anys d'estudiar el comportament dels ximpanzés en llibertat i d'analitzar les relacions individuals i socials que estableixen, també va trencar altres mites, com per exemple que els ximpanzés són exclusivament vegetarians o que no utilitzen eines. No són, per descomptat, eines com les nostres, ni tan sols com les que feien els primers homínids, però certament manipulen branquillons per fer-los més efectius a l'hora d'agafar formigues, una de les seves menges predilectes. També va observar que cacen en grup, especialment altres primats més petits, i que fins i tot de tant en tant es produeixen escaramusses entre ximpanzés mascles de diferents grups per incrementar el seu territori d'alimentació i incorporar altres femelles al grup. Tot això va fer que Leakey escrivís, en relació als treballs de Goodall, que "ha arribat l'hora de redefinir la humanitat i les eines, o d'acceptar els ximpanzés com a humans". De fet, actualment se'ls classifica dins la família dels *Hominidae*, la mateixa que la nostra.

NOSTÀLGIA VIRKIKI

Una de les imatges més recurrents de Jane Goodall és aquella en què apareix prement-se contra el pit un mico de peluix. Molts dels nascuts als anys 70 deuen recordar haver abraçat també un petit primat durant la seva infància. A diferència del de la Goodall, aquest mico pelut i pigat tenia la cara, els peus i les mans de plàstic i desprenia una inconfusible flaire sintètica i perfumada. Es deia Virkiki i el seu polze es connectava amb la boca de manera que es podia passar llargues hores mamant-se el dit. Després d'anys en l'oblit, els Virkikis s'han tornat a posar molt de moda al Japó, on es diuen Monchhichis. Tenen clubs de fans, pàgines a les xarxes socials i galeries fotogràfiques monogràfiques com aquesta :www.flickr.com/groups/monchhichi

MITSUAKI IWAGO/AFP

HULTON ARCHIVE/GETTY IMAGES

“Em pensava que tenia molt clar a què em dedicaria la resta de la meua vida. Investigaria, viuria en boscos, ensenyaria i escriuria. Però el 1986 vaig anar a una conferència i em vaig adonar que els ximpanzés estaven desapareixent. Jo tenia reconeixement mundial i dots comunicatius, i havia d'utilitzar-los”

J. GOODALL

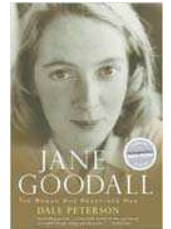
WILLIAM WATERWAY

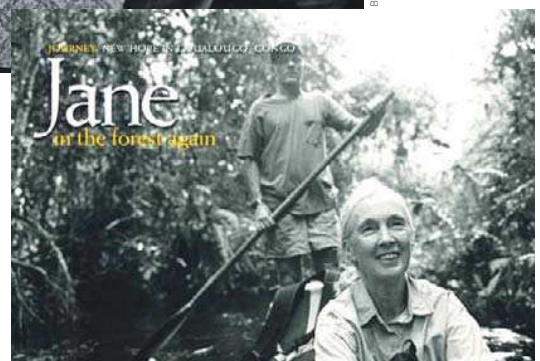
A l'esquerra, Goodall interactuant amb un ximpanzé al Parc Nacional de Gombe, a Tanzània. A la dreta, la científica als aiguamolls de Martha's Vineyard l'any 2006

A l'esquerra, un retrat de Goodall amb el seu marit, el baró Hugo van Lawick, que data del 5 de març del 1964. Van Lawick, un magnífic fotògraf i cineasta, va jugar un paper clau en la difusió de la feina de la primatòloga

BENTLEY ARCHIVE/POPPHOTO/GETTY IMAGES

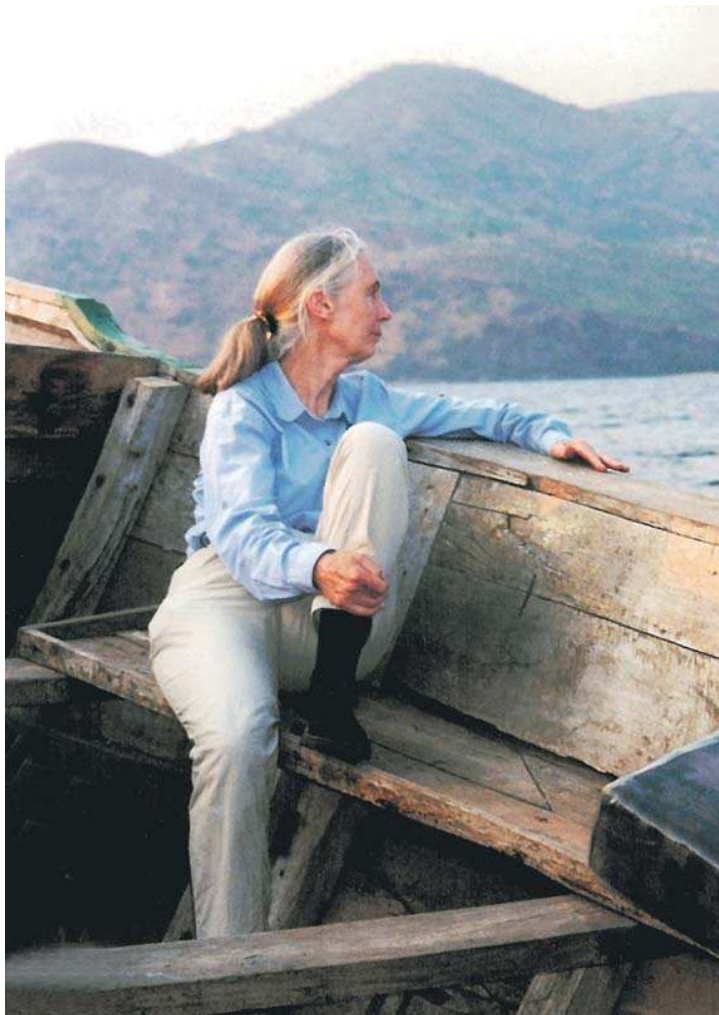
UNES PARAULES SOBRE JANE GOODALL

“Si la conservació tingués estrelles com el rock, Jane Goodall seria Mick Jagger, Bob Dylan, John Lennon i Elvis, tots en un”. Així la presentaven, no sense raó, en el moment de lliurar-li als Estats Units un dels més de 100 premis internacionals que figuren en el seu extensíssim currículum. I la comparació amb aquestes icones musicals no és infundada, ja que la temerària jove anglesa va trencar motlles a la seva època, i ho continua fent avui. Tot i que no tenia prou recursos econòmics per anar a la universitat, va trobar la manera d'aprendre pel seu compte i va estalviar per anar-se'n a l'Àfrica als 23 anys a estudiar animals, el seu somni des de petita. Poc després es va instal·lar pràcticament sola en una tenda de campanya de segona mà a la selva verge de Tanzània, entre els ximpanzés salvatges. En una època en què se sabia molt poc sobre aquests animals i en la qual no hi havia manuals de camp, va revolucionar la ciència amb els seus innovadors mètodes d'estudi i els seus espectaculars descobriments, com que els ximpanzés també fabriquen i utilitzen eines, cosa que va obligar a canviar la definició d'*Homo sapiens*. I ens va ensenyar a ser menys arrogants i a comprendre millor les altres espècies animals.

Jane Goodall es va enfrontar a l'establishment científic, que considerava els animals poc més que coses, i va defensar d'acord amb la seva experiència que els ximpanzés també tenen ment, pensaments, emocions, capacitat de resoldre problemes, personalitat individual i moltes coses més. El temps li va donar la raó, i el reconeixement acadèmic va ser global. Però a Jane Goodall, aquella jove tímida i simple que va viure durant dècades a la selva envoltada de ximpanzés i natura prístina, mai li van interessar els premis en si, ni la fama, ni les lloances públiques. A diferència de la gran majoria de celebritats i personatges famosos, Jane Goodall és una persona humil, de valors fermes i hàbits senzills, gairebé espartans, que combina saviesa i alegria, que sempre pensa més en els altres que en ella mateixa. És un d'aquells cada vegada més escassos éssers humans que prediquen amb l'exemple, que fan el que diuen, en públic i en privat. Un d'aquells éssers humans que ens enorgulleixen com a espècie.

La Jane, tal com prefereix que li diguin, podria haver aprofitat la seva fama per portar una vida idíl·lica a Tanzània en plena natura. Però va decidir renunciar a aquella vida com a científica quan va veure el que estava passant amb els ximpanzés salvatges i altres animals, víctimes de la caça furtiva i la destrucció dels seus hàbitats, i amb els primats captius, explotats cruelment per la indústria de l'entreteniment i els laboratoris biomèdics. Sent conseqüent amb els seus valors més profunds, i en un intent de tornar alguna cosa a aquells éssers innocents que tant li havien donat, es va transformar en activista ambiental, en defensora dels animals, en educadora per la pau. Ha creat programes de conservació i desenvolupament sostenible en diversos països africans, i el programa educatiu Roots & Shoots que arriba ja a 138 països. Des de fa tres dècades recorre el món, viatjant 300 dies a l'any, per conscienciar les noves generacions sobre els problemes que afecten el planeta. Als seus 81 anys, amb una agenda que destrossaria qualsevol amb la meitat de la seva edat, no desaprofita cap oportunitat per parlar públicament de l'imminent perill d'extinció dels ximpanzés i altres espècies; de l'experimentació i el patiment animal; de l'escalfament global, la pol·lució i el nostre consumisme insostenible; de la pobresa, la desigualtat i el creixement demogràfic; i també de les seves raons per a l'esperança; l'esperança que encara som a temps de canviar i fer d'aquest món un lloc millor per a tots. Diu que a la seva edat, en lloc d'abaixar el ritme, ha d'augmentar-lo, per poder fer tot el que fa falta per deixar un planeta millor als nostres fills, i millors fills a aquest planeta, que no és només nostre.

El seu treball, però, no ha estat exempt de crítiques. Una de les més freqüents ha sigut que establís un lligam emotiu amb els ximpanzés que estudiava. L'aplicació estricta del mètode científic obliga l'experimentador a mantenir-se completament al marge del sistema que estudia. Tanmateix, ella va posar nom propi als ximpanzés dels grups que estudiava, en comptes de senzillament numerar-los de manera asèptica. El problema és que dins el cervell humà els noms van associats sempre a

INSTITUT JANE GOODALL

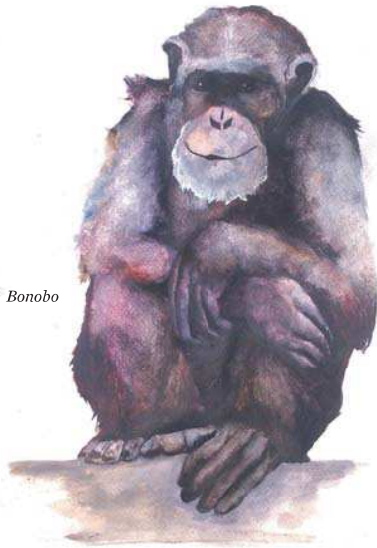
una càrrega emocional molt més intensa que els números. A més, també va conviure vint-i-dos mesos amb un grup de ximpanzés, que la van acceptar com un membre més, situat, tanmateix, a la part més baixa de la seva peculiar jerarquia. ¿És possible, però, estudiar éssers com aquests sense comprometre-s'hi emocionalment? Malgrat aquestes crítiques, el seu treball ha sigut, sens dubte, espectacular, i ha capgirat la visió que la ciència té dels nostres germans ximpanzés.

També ha sigut un treball compromès. El 1977 Goodall va crear un institut que porta el seu nom, dedicat a l'estudi i la conservació en llibertat de les poblacions de ximpanzés. Un cop consolidat aquest horitzó, el següent va ser la creació, el 1991, de grups de discussió sobre conservació d'espais naturals i desenvolupament sostenible; actualment aquesta organització, anomenada Roots & Shoots, està formada per més de 10.000 grups en més de 100 països diferents. Com a activista, no només està compromesa en la defensa del medi ambient i en diversos programes de sostenibilitat ambiental i social, sinó també en el que ella anomena *dieta ètica*, respectuosa amb els altres éssers vius, els espais naturals i les comunitats humanes. Tota aquesta activitat l'ha fet mereixedora de nombrosos premis i distincions, entre els quals el XXVII Premi Internacional Catalunya, que li va ser concedit a mitjans de maig.

Quin serà el seu pròxim horitzó? Sigui quin sigui, no hi ha cap dubte que les seves investigacions han eixamplat enormement els horitzons de tota la humanitat. Amb el seu treball, racional i emotiu, però sempre compromès, ens ha transmès de manera vivencial un clar exemple de compromís. ■

per Federico Bogdanowicz, primatòleg i director executiu de l'Institut Jane Goodall a Espanya www.janegoodall.es

Il·lustració per Julie Aubrun

Bonobo

Langur gris

Gorilla

Orangutan

Langur vermell

Mandril

Rinopitec daurat

“La meua mare em va ensenyar que, quan la gent no està d'acord amb tu, el més important és escoltar-los. Però, si després d'escoltar-los atentament, encara penses que tens raó, llavors les teves conviccions t'han de donar el coratge suficient”

J. GOODALL